

Hvordan kan sundhedskrisen styrke den grønne omstilling? En undersøgelse af den danske kulturelle middelklasse

Udarbejdet af: Nikolaj Schultz¹, Frederik Møller Henriksen²,
Anders Blok³ og Stefan Gaarsmand Jacobsen⁴

November 2020

Indhold

1. Introduktion	2
1.1 Undersøgelsens tema: Corona-krisens forandrede hverdagsliv og den grønne omstilling	2
1.2 Metode: Survey med selv-selektion og åbne svarkategorier	4
2. Borger-undersøgelsen: Pandemiens hverdagsliv i skyggen af økologisk krise	7
2.1 Vaner, handlingsmønstre, hobbyer og boligændringer under corona-krisen	7
2.2 Nye fællesskaber under corona-krisen	11
2.3 Uønskede hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter: Transport, forbrug og arbejdsliv	12
2.4 Ønskede aktiviteter: Kultur, sport og foreningsliv	15
2.5 De ansvarlige for grøn omstilling i lyset af krisen?	16
3. Organisations-undersøgelsen: Grønne NGO'er og brancheorganisationer under corona-krisen	19
3.1 NGO'ers og brancheorganisationers aktiviteter og strategier under krisen	19
3.2 Hverdags-, forbrugs- eller produktionsaktiviteter under CoVid-19: Organisationernes forslag?	20
3.3 Ansvar for den grønne omstilling ifølge organisationerne?	21
4. Konklusion og diskuterende bemærkninger	22

Forside:

Foto: Hørbylunde Bakke af Jens Friis Lund

1. Ph.d-stipendiat, Sociologisk Institut, Københavns Universitet
2. Videnskabelig assistent, iCourts, Juridisk Fakultet, Københavns Universitet
3. Lektor, Sociologisk Institut, Københavns Universitet
4. Lektor, Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet

Henvisning til dette notat:

Schultz, N., Henriksen, F. M., Blok, A., Jacobsen, S. G. (2020). Hvordan kan sundhedskrisen styrke den grønne omstilling? En undersøgelse af den danske kulturelle middelklasse. Udarbejdet i samarbejde med Klima- og Omstillingsrådet (KOR). November 2020.

1. Introduktion

1.1 Undersøgelsens tema: Corona-krisens forandrede hverdagsliv og den grønne omstilling

Dette notat analyserer et udsnit af danske borgeres hverdagserfaringer under corona-krisen, i lyset af den grønne omstilling af samfundet. Den verdensomspændende CoVid-19 krise har vendt det danske samfund på hovedet for en endnu ubestemt periode. I forsøget på at inddæmme spredningen af den nye coronavirus lukkede regeringen d. 11. marts 2020 den offentlige sektor ned, imens private arbejdsgivere blev opfordret til at sende deres medarbejdere hjem. Diverse restriktioner indførtes, og således satte den nye coronavirus en lang række af det danske samfunds sociale og økonomiske praksisser på pause. Store dele af landets produktionssystem blev lagt ned, forbrugsmønstre ændredes, og i takt med nedlukningen af diverse samfundsaktiviteter forandredes danskernes arbejds- og hverdagsliv sig markant.¹

Imens alle er enige om, at corona-virusen er en udfordring, vi skal overkomme, så er pandemiens konsekvenser for samfundet ikke udelukkende blevet opfattet som negative eller problematiske. Sociale og traditionelle medier spredte hurtigt historier om borgere, der værdsatte aspekter af livet under suspenderingen, med dertilhørende nye arbejdsmønstre, vaner, fællesskaber og forbrugsmønstre. Derudover har forskere, politiske eliter og civilsamfundet peget på, at corona-krisen burde ses som et mulighedsrum for at ændre samfundet i en ønskelig retning med slogans som "grøn genstart" og "build back better". Krisen blev anset som en utilsigtet politisk åbning for at imødegå en række af de øvrige udfordringer, vi som samfund står over for, ikke mindst klima- og økologiske kriser.²

Denne forbindelse mellem sundhedskrisen og den grønne omstilling af samfundet er også blevet diskuteret i den danske offentlighed.³ Årsagen herfor var ikke blot en konstatering af at de globale klimaforandringer velsagtens udgør den mest akutte politiske krise i vores tid. Det bemærkedes desuden hvorledes suspenderingen af samfundet indebar forandrede individuelle og kollektive praksisser, som vi kan lære af i forbindelse med den grønne omstilling.⁴ Imens flyene blev på jorden og flere andre dele af vores produktionsprocesser blev lukket ned, opstod mere bæredygtige handlings- og forbrugsmønstre tilsyneladende blandt befolkningen. De økologiske effekter viste sig straks: imens byers luftkvalitet blev forbedret, faldt den globale CO₂-udledning markant (for siden at være vokset igen, i takt med at produktions- og samfundsfunktioner er åbnet op igen).⁵

Netop krydsfeltet mellem borgernes forandrede hverdagsliv og den grønne omstilling motiverede den undersøgelse, som dette notat analyserer og rapporterer. Afsættet er, at mens det

---

⁵ Le Quéré, C., Jackson, R.B., Jones, M.W. et al. Temporary reduction in daily global CO₂ emissions during the COVID-19 forced confinement. Nat. Clim. Chang. 10, 647–653 (2020).

netop nu er til forhandling blandt politiske beslutningstagere og interessegrupper hvilken rolle bæredygtighed skal spille i det samfund, vi vender tilbage til, så ved vi ikke hvordan borgerne selv forholder sig til denne forhandling. Hvilke nye vaner har det forandrede hverdagsliv ført med sig for borgerne, og (hvordan) kobler de sådanne nye praksisser til den grønne omstilling? Hvilke af de suspendede hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter ønsker borgerne vender tilbage? Hvilke ønsker de ikke vender tilbage? Hvordan ræsonnerer de selv over de klima- og bæredygtighedsmæssige implikationer heraf? Og hvem har ansvaret for afviklingen af eventuelle uønskede aktiviteter?

Disse spørgsmål satte vi os for at undersøge i løbet af juni-juli 2020, for dermed at bidrage med vigtige indsigter i den samfunds-forhandlingsproces, der følger i kølvandet på sundhedskrisen. Forskningen peger generelt på nødvendigheden af at inkludere borgerne i den grønne omstilling⁶, og vores analysers resultater henvender sig derfor til journalister, politiske beslutningstagere, forskere og civilsamfundets grønne organisationer, såvel som til den alment interesserede borger.

Det er vores overbevisning, at indsigt i borgernes egne, bæredygtighedsrelaterede corona-erfaringer med fordel kan hjælpe til med at præcisere strategiske indsatser samt styrke den demokratiske legitimitet i den forhandling af samfundet, som følger i kølvandet på corona-krisen. Af metodiske grunde, som vi redegør nærmere for senere (afsnit 1.2), siger vores undersøgelse og notat primært noget om de overvejelser, som medlemmer af den såkaldte kulturelle middelklasse har gjort sig om denne tematik. Hermed forstås kort sagt den gruppe i samfundet, som besidder relativt lange, videregående uddannelser. Mens dette forhold således bør medtænkes ved fortolkning af undersøgelsens resultater, så er det stadig vores påstand, at undersøgelse og notat bidrager med et vigtigt nyt perspektiv for samfundsdebatten.

Undersøgelsen er finansieret med støtte fra Velux-fondens pulje til samfunds- og humanvidenskabelige covid-19 data-projekter.⁷

---

6 Se Klima- og Omstillingsrådet (2020). Klima, borgerting og demokrati: hvad siger forskningen? Januar 2020 (link)

7 Se <https://veluxfoundations.dk/da/corona-relaterede-dataindsamlingsprojekter>

Udsnit af resultater

Ud af de 332 adspurgte borgere, hvis besvarelser ligger til grund for analysen (og som mestendels tilhører den kulturelle middelklasse), svarer:

- 7 ud af 10, at de har tilegnet sig nye eller genoptaget gamle vaner under Corona, og at de anser mange forandringer som relevante for grøn omstilling og naturforbindelse.
- 1 ud af 3, at de har meldt sig ind i et nyt fællesskab, og i mange tilfælde peger svarene på engagement i klima og omstilling som årsag.
- Kun 1 ud af 20 med et ønske om at få alle hverdagsaktiviteter tilbage som før Corona-krisen. De mest uønskede aktiviteter er flytrafik, overforbrug og bilisme. Fire ud af ti ønsker flytrafik kraftigt begrænset eller gjort dyrere via afgifter.
- Flertallet, at det største ansvar for at afvikle og begrænse de uønskede aktiviteter ligger hos politikere, erhvervsliv og dem selv.
- Flertallet at de ser muligheder for grøn omstilling i ændrede aktiviteter under Corona-krisen. Det er en optimistisk vurdering relativt til adspurgte grønne organisationer, hvilket peger på uudnyttede potentialer i en stærkere erfarings- og hverdagsbaseret omstillingens udfordringer.

1.2 Metode: Survey med selv-selektion og åbne svarkategorier

For at undersøge corona-hverdagserfaringer og forslag til den grønne omstilling fulgte vi et undersøgelsesdesign, hvor et udsnit af befolkningen blev spurgt ind hertil gennem et websurvey. Vores spørgsmål fokuserede på forandringer i hverdagslivet, herunder nye tilegnede vaner, hobbyer, fællesskaber og boligændringer samt deres relation til den grønne omstilling. Dertil formulerede vi en række spørgsmål, der søgte svar på hvilke hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter, som borgeren gerne så kom tilbage efter krisen, samt hvilke aktiviteter borgeren helst ikke så kom tilbage efter krisen. I vores formulering af disse spørgsmål bad vi eksplicit vores respondenter redegøre for de negative eller positive klima-implikationer af aktiviteterne.

Tre grundlæggende metodologiske præmisser ligger til grund for dette websurvey. For det første, så fulgte vi i vores rekruttering af respondenter princippet om selvselektion. Herved forstås, at respondenterne ikke blev udvalgt på baggrund af socio-økonomiske forhold såsom uddannelse, indkomst, alder eller demografi. Derimod distribuerede vi vores spørgeskema via en række sociale medier, hvorefter folk på eget initiativ kunne deltage. Valget af denne tilgang var bl.a. begrundet i det forhold, at forskerhold i Frankrig, Tyskland og England parallelt benytter en tilsvarende strategi, begrundet i ønsket om at gøre selve surveyet til et tilbud om at deltage i en fælles refleksionsproces, snarere end noget der pådattes borgerne udefra.⁸

⁸ Se <https://zkm.de/en/where-to-land-after-the-pandemic>

Dette havde imidlertid en på mange måder forudsigelig, men afgørende effekt på hvilket udsnit af befolkningen vores undersøgelse repræsenterer. Størstedelen af vores respondenter må som sagt forstås som værende fra det, vi med sociologen Pierre Bourdieu kalder den kulturelle middelklasse⁹, her forstået specifikt som et udsnit af befolkningen med mellem- eller længerevarende videregående uddannelser. Det er ikke overraskende at netop denne del af befolkningen valgte at deltage i en undersøgelse vedrørende grøn omstilling, da forskningen viser at medlemmer af denne social-klasse typisk bekymrer sig *mere* om de globale klimaforandringer end andre (selv om mange i Danmark er bekymrede; og selv om det samtidig gælder, at medlemmer af denne social-klasse også ofte har et relativt højt klimaaftryk, bl.a. grundet flyrejser).¹⁰ Frem for at udgøre en svaghed ser vi det som selvstændigt interessant på denne måde at analysere corona-hverdagserfaringer hos netop den del af befolkningen, som engagerer sig *mest* i den grønne omstilling af samfundet. Nok kan resultaterne i mindre grad bruges til at forudsige størstedelen af befolkningens aktiviteter efter corona-krisen, men vi får indikationer på, hvilke potentialer der ligger for omstillingen i takt med at bevidstheden om klima og grøn omstilling breder sig yderligere i samfundet.

Foruden princippet om selvselektion har vores undersøgelse fulgt et princip om åbne svar-kategorier. Dette betyder, at respondenterne ikke er blevet præsenteret for et på forhånd opstillet antal svarkategorier eller -muligheder. Derimod har de selv formuleret deres svar i undersøgelsen, på baggrund af en række åbne spørgsmål. Når vi fx spørger ind til, hvilke hverdagsaktiviteter, respondenterne ikke ønsker kommer tilbage efter nedlukningen, gives de altså hverken eksempler på aktiviteter (fx flytrafik eller charterferier) eller afgrænsede antal svarkategorier baseret på forudindtagede antagelser. Dette afviger en del fra gængse websurvey-design, hvorfor frafaldsprocenten undervejs i besvarelserne også har været højere end normalt (63%). Men samtidig har styrken ved dette andet metodevalg været, at vi har sikret en gennemsigtighed og undgået at lede besvarelserne, så respondenternes egne forslag er kommet bedre frem. Til brug for analyserne har vi siden grupperet de åbne svar i kategorier, som viste sig at være genkommende på tværs af besvarelserne. I arbejdet med de kategorier, som vi præsenterer i vores analyser, har vi tilstræbt en balance mellem at bevare nuancer fra besvarelserne og samtidig muliggøre et tværgående overblik.

For at opsummere, så afrapporterer vi her hvordan et udsnit af befolkningen svarende til den kulturelle middelklasse - dvs. den del, der bekymrer sig mest om klimaforandringerne – reflekterer om deres corona-hverdagserfaringer samt forslag til den grønne omstilling, på en måde som har givet uddybende beskrivelser og svar gennem åbne spørgsmål. Hertil kommer for det tredje, at vores undersøgelse har været delt i to spor: ét borgerrettet, som beskrevet ovenfor,

---

9 Pierre Bourdieu 1979: *La Distinction*, Gallimard: Paris.

10 Se f.eks. Laidley, T. (2013) 'Climate, Class and Culture: Political Issues as Cultural Signifiers in the US', *The Sociological Review*, 61(1), pp. 153–171. doi: 10.1111/1467-954X.12008.

og ét rettet mod relevante civilsamfundsorganisationer involveret i den grønne omstilling. Sideløbende med vores borger-undersøgelse har vi således forsøgt at kortlægge hvorvidt centrale civilsamfundsorganisationer under corona-krisen har gennemgået aktivitetsmæssige eller strategiske forandringer, samt hvilke forslag disse aktører har til den grønne omstilling, som forhandlet i lyset af corona-krisen. Motivationen for dette sideløbende spor har været en nysgerrighed over hvorvidt måden hvorpå civilsamfundets talspersoner forestiller sig omstillingen overlapper med (middelklasse-)borgernes forestillinger herom eller ej. Indsigter heri er vigtige, da evt. manglende fodslag mellem civilsamfundsorganisationers strategier og de klima-interesserede borgeres erfaringer kan tænkes at vanskeliggøre vigtige alliancer i den grønne omstilling.

Projektets dataproduktion er foregået i perioden fra 11. juni til 21. juli 2020. Vores websurvey til borgerne er blevet delt bredt via sociale medier, med afsæt hos Roskilde Universitet og Samfundsvidenskabeligt Fakultet på Københavns Universitet, mens organisations-undersøgelsen er delt via mails til relevante ngo'er og organisationer. Disse er udvalgt på baggrund af engagement i offentligheden, via høringsrunder eller aktivitet på sociale medier. Der er opnået 332 fulde besvarelser på borger-undersøgelsen og 28 i organisations-undersøgelsen. Delvise besvarelser er frasorteret og medtages ikke i dette notats analyser. Borgerundersøgelsen har en overrepræsentation af kvinder (66%), borgere bosat i byer (75%) og folk med lange videregående uddannelser eller derover (59%). Vores besvarelser er dermed, som sagt, baseret på refleksioner hos særligt én, bred samfundsgruppes med en række typiske arbejds- og bosætningsmønstre i byerne. For at forstå, ordne og visualisere data har vi som sagt kodet de åbne borger-besvarelser og inddelt dem i kategorier, som vi opgør via absolutte svarantal (ud af de 332 besvarelser).

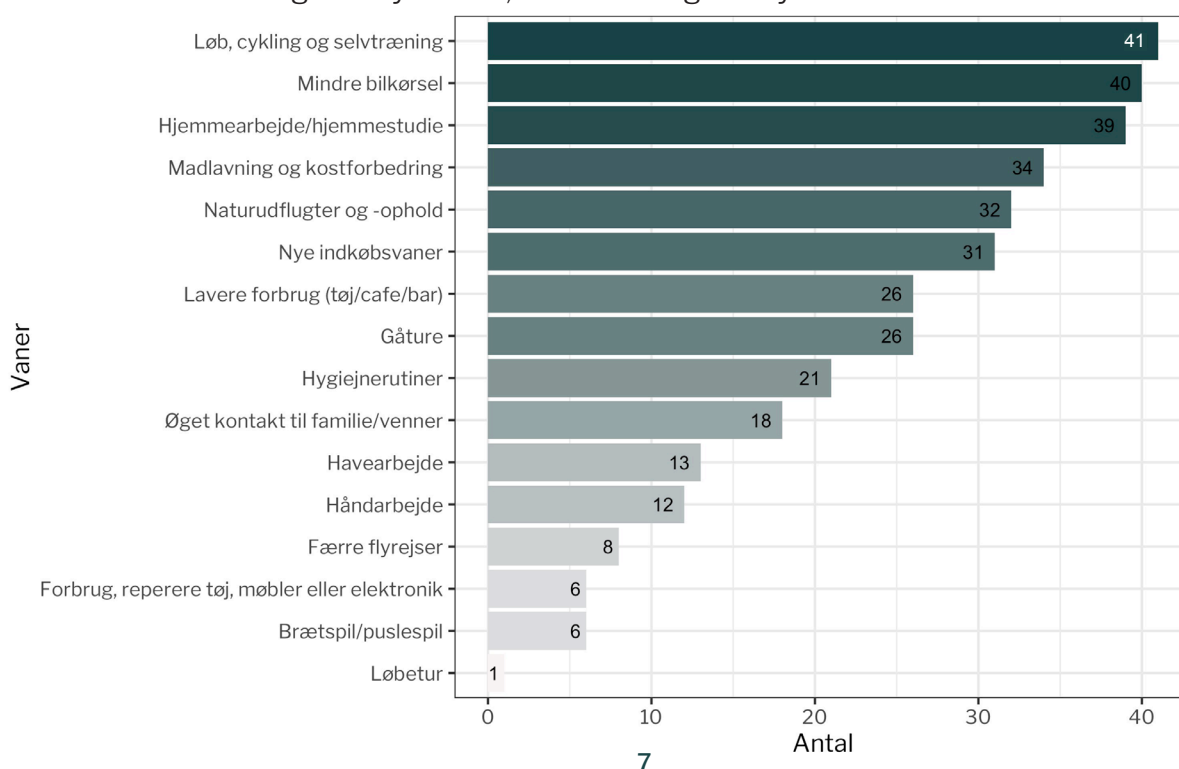
2. Borgerundersøgelsen: Pandemiens hverdagsliv i skyggen af økologisk krise

2.1 Vaner, handlingsmønstre, hobbyer og boligændringer under corona-krisen

At danske borgeres hverdagsliv forandrede sig under corona-krisen vil de færreste nok betvivle. Men hvad ændrede sig, mere præcist? På hvilken måde? Og: så den kulturelle middelklasse en sammenhæng mellem det forandrede hverdagsliv og den grønne omstilling af samfundet, eller andre samfundsudfordringer? Overordnet peger vores undersøgelse på, at vores respondenter under krisen både oplevede forandrede handlingsmønstre, indgik nye fællesskaber samt erfarede ændrede boligmæssige tilknytninger, ligesom flere af disse forandringer blev set som positive for den grønne omstilling af samfundet. I dette afsnit vil vi først redegøre for de ændrede mønstre i hverdagsvaner, som opstod under sundhedskrisen, samt de gevinster for den grønne omstilling, som respondenterne fandt ved disse ændringer.

Vores undersøgelse peger på, at helt op mod 7 ud af 10 af vores respondenter har tilegnet sig nye eller genoptaget gamle vaner eller hobbyer under sundhedskrisen. Vi må altså konkludere, at en stor del af vores svar-populations handlings- eller vanemønstre gennemgik transformation under suspenderingen af samfundet. I figur 1 forneden har vi opsummeret hvilke vaner og hobbyer der mere præcist er tale om, samt antallet af respondenter som har fremhævet de respektive nye handlingsmønstre. Det er her væsentligt at være opmærksom på, at der netop er tale om en fremhævelse, ikke en absolut afrapportering om hverdagspraksis. Vi må f.eks. antage, at der er flere end 8 af vores respondenter, der i praksis har fløjet mindre i perioden, selv om kun 8 fremhæver dette. Som sådan bør resultaterne derfor læses ud fra, hvad der for vores respondenter fremstår som de mest markante ændringer i vanemønstre.

Figur 1: Nye vaner, aktiviteter og hobbyer under krisen

Som figuren viser, så fremhæver respondenterne ikke mindst nye sundheds-, motions-, forbrugs- og mobilitets-vaner, men også fritidsbeskæftigelser i øvrigt har gennemgået store forandringer. Bl.a. peger vores resultater på, at nedlukningen af samfundet ændrede denne gruppes kost- og madvaner. Flere forklarer således, at deres forbrug af take-away retter og restaurantbesøg er blevet erstattet af madlavning i hjemmet. Én siger f.eks.: ”Jeg laver i højere grad mad hjemme, køber mere ind og spiser rester. Det har klart mindsket madspild, og jeg kan selv afgøre, hvor mine råvarer kommer fra. Det er svært med take-out”. Dette har betydet øget indkøb af madvarer. For at undgå kropslig kontakt og smittespredning har flere handlet ind online eller købt dagligvare ind færre gange i løbet af ugen end under normale omstændigheder. Et udsnit af vores respondenter melder desuden at der både laves sundere mad og mere komplicerede retter.

Vores resultater viser herudover, at nedlukningen af fitness- og motionscentre har fået flere til at søge motion på anden vis. At gå ture er blevet mere populært og forbindes i besvarelserne med mental og fysisk sundhed, herunder både afstresning og som en måde at meditere og opnå motion på. Flere har desuden taget konsekvensen af fitness- og motionscentrenes nedlukning og startet hjemmetræning op i form af løb, cykling eller selvtræning. Ud over de daglige eller ugentlige gåture, har andre under corona-krisen opsøgt parker, skove eller strande for naturudflugter og -oplevelser. De primære begrundelser for at bevæge sig ud i naturen er, at det er afstressende og en sund afveksling til arbejdsliv og online adfærd. Dernæst melder flere at føle sig forbundet til naturen som en måde at sikre en klimabevidsthed på.

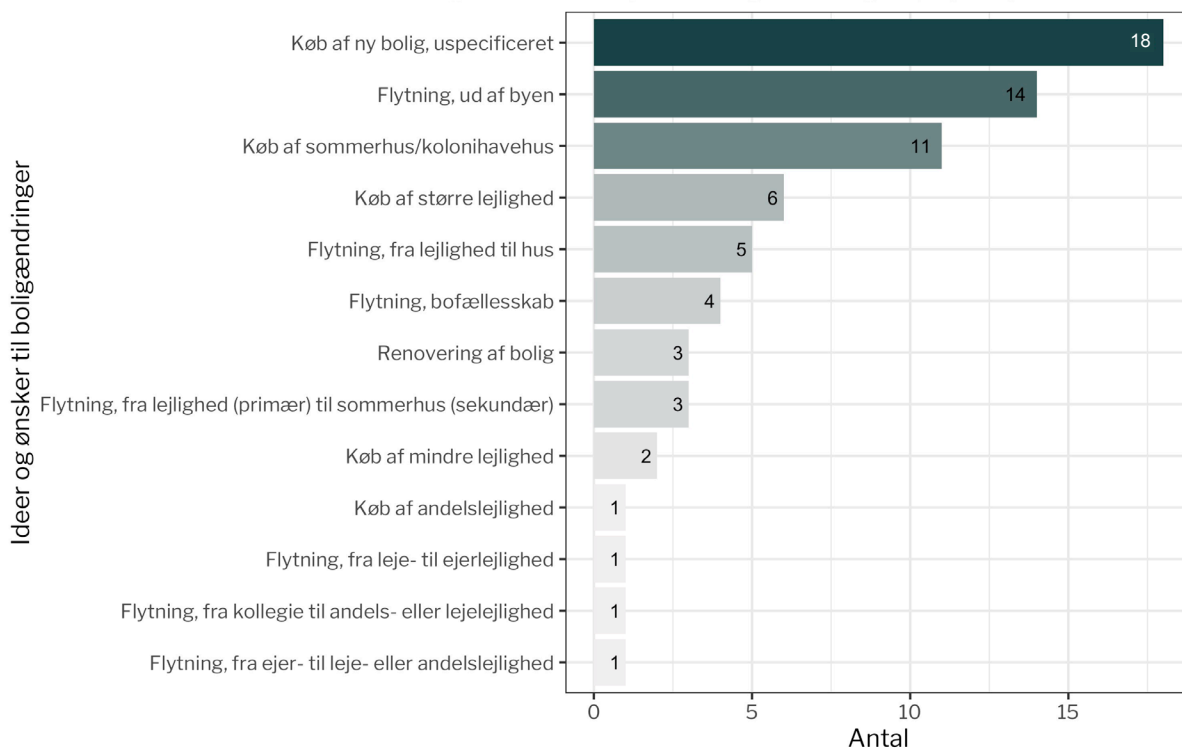
Dette sidste peger på, at flere af vores respondenter positivt forbinder deres ændrede motions- og fritidsvaner med et bredere spørgsmål om klimaets tilstand. Men fandt borgerne andre klima- eller samfundsgavnige aspekter ved de nye vaner og hobbyer, der opstod under sundhedskrisen? Vores analyser peger her på, at der for mange var åbenlyse klima- og miljømæssige fordele ved flere af de hverdagslige handlings-forandringer som sundhedskrisen bragte med sig, og at disse især har at gøre med forandrede arbejdsvaner. Som en respondent fremhæver: ”Jeg oplever højere trivsel både for mig selv og familien ved at arbejde hjemme. Gåtur midt på dagen er godt for min mentale sundhed, mens mindre brug af bil og offentlig trafik er godt for klimaet”. Flere respondenter formulerer i lighed hermed, at den mindre pendling i bil til og fra arbejde medførte en reduktion af CO₂-udledning samt en lavere partikelforurening i større byer. Således peger nogle af vores respondenter altså på hjemmearbejdsdage som positive i et klima- og samfundsmæssigt perspektiv, især grundet den lavere CO₂-udledning.

Dette er dog ikke de eneste samfundsgavnige gevinster, som folk gør opmærksom på. I forlængelse heraf forklarer nogle desuden hvordan de forbinder hjemmearbejdsdagene med mental sundhed, i form af en oplevet stressreduktion. Det mere fleksible hverdags- og arbejdsliv synes her for flere at have frigivet mere tid, som respondenterne har brugt sammen på

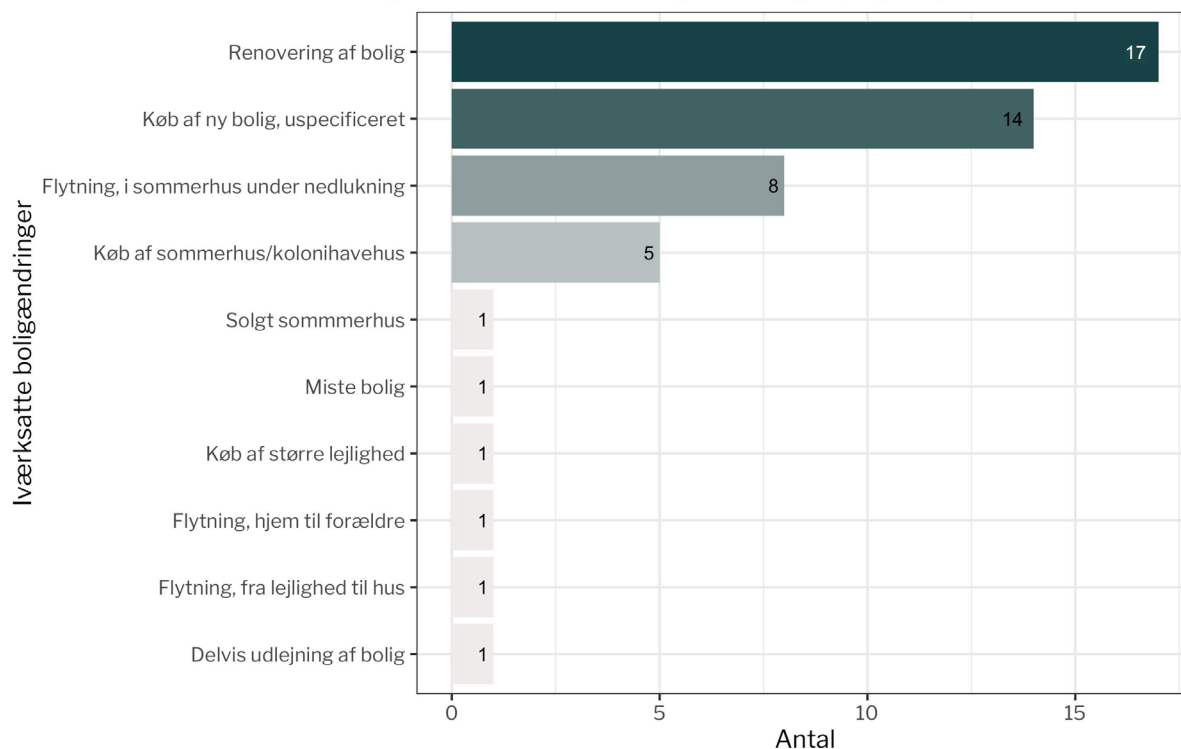
venner og familie eller på hobbyer og andre fritidsbeskæftigelser. Det er ud fra denne undersøgelse vanskeligt at sige, præcist hvor udbredte disse erfaringer er; og der er også meget muligt modsatrettede erfaringer, som ikke rapporteres af respondenterne. Men vores undersøgelse peger altså på, at flere af vores respondenter fra den kulturelle middelklasse har oplevet de nyligt tilegnede hjemmearbejdsdage som positive i et klima- og trivsels-perspektiv.

Et sidste større fund i vores undersøgelse af det ændrede hverdagsliv under krisen har at gøre med ændrede boligmæssige tilhørsforhold. En stor del af vores respondenter har ifølge dem selv brugt deres sommerhus som primær bolig, købt sommerhus eller overvejet at flytte i forbindelse med krisen. Sammenlagt, så peger vores undersøgelse på, at helt op imod hver tredje af vores respondenter har overvejet eller allerede iværksat boligændringer af forskellig art under eller i kølvandet på samfunds-nedlukningen. I figurerne nedenfor har vi opsummeret dels hvilke overvejede boligændringer, det drejer sig om (figur 2) og dels hvilke allerede iværksatte boligændringer, et andet udsnit af respondenterne har foretaget (figur 3).

Figur 2: Overvejede boligændringer (top 10)

Figur 3: Iværksatte boligændringer (top 10)

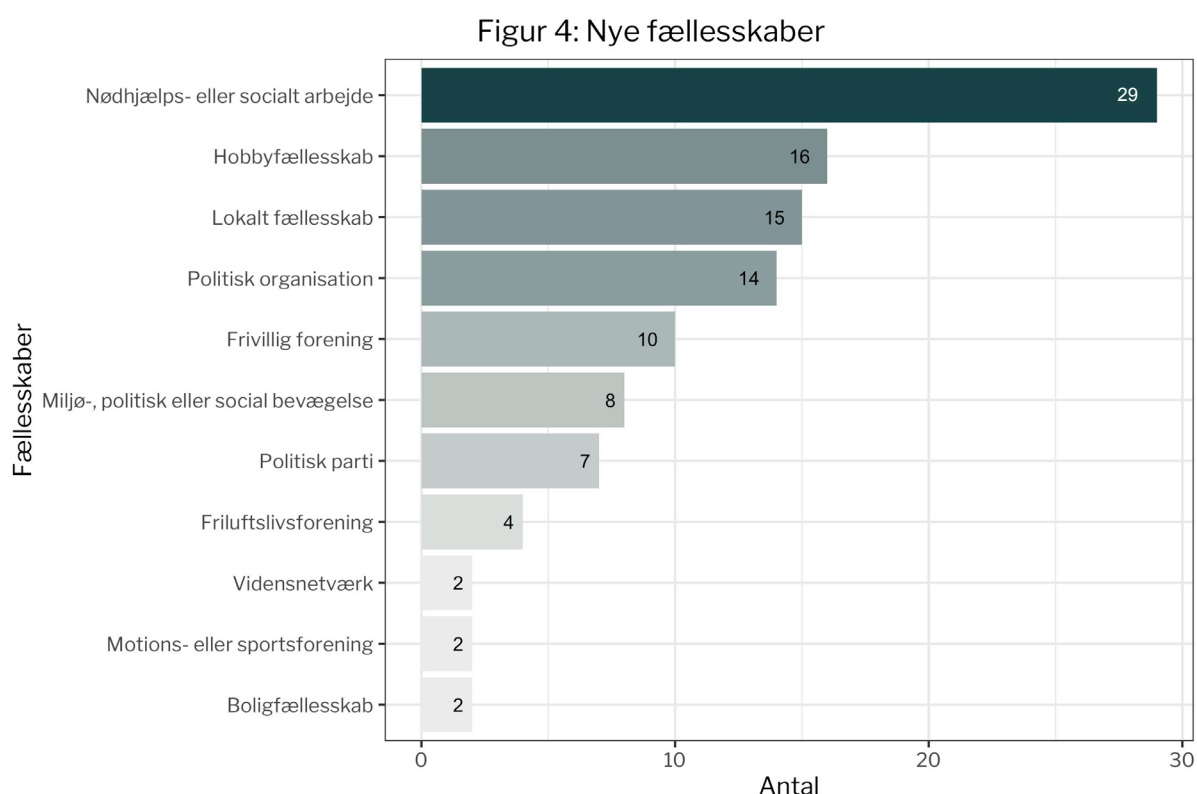
Der gives flere forskellige begrundelser for disse overvejede eller iværksatte boligændringer. For mange handler det ikke udelukkende om, at suspenderingen af samfundet har gjort dem bevidste om, hvordan de ønsker at leve og bo. Det drejer sig i højere grad om, at krisen har været med til at forstærke nogle tendenser og overvejelser for flere, der allerede har tænkt på at iværksætte boligændringer. Disse tendenser synes at følge en række af de mere fremtrædende vanemæssige ændringer vi så på foroven, herunder udendørsaktiviteter og arbejdslivsforandringer. Dette ses særligt i forbindelse med relativt udbredte overvejelser der går på at flytte fra større til mindre byer eller til landområder.

Flere med bopæl i byer argumenterer her ud fra behovet for at have egen have og generelt flere muligheder for at bo og opholde sig udendørs, mens andre peger på, at de er blevet bevidste om, hvor lidt der er at lave i byen uden kulturtilbud. I tråd hermed har mange iværksat istandsættelse af primær eller sekundær bolig og flere ønsker at frigøre plads til et mere permanent hjemmekontor med udgangspunkt i, at hjemmearbejdet måske vil fortsætte de næste år frem og potentielt længere. Værd at bemærke er det her, at vores respondenter ikke umiddelbart kobler den grønne omstilling eller andre samfundsgavnige aspekter til overvejede eller iværksatte boligforandringer. Spørgsmål om bolig anses tilsyneladende som et privat-anliggende uden større klima-implikationer (uagtet, at dette typisk ikke er tilfældet).¹¹

¹¹ Se Hansen et al. (2019). Gender, age, and educational differences in the importance of homely comfort in Denmark. *Energy Research & Social Science*, Vol. 54, pp. 157-165, doi: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.04.004>

2.2 Nye fællesskaber under corona-krisen

Nedlukningen af samfundet ændrede ikke kun vores respondenter individuelle handlingsmønstre, men ligeledes deres kollektive engagementer. Omkring hver tredje har under eller i kølvandet på krisen overvejet eller allerede engageret sig i nye fællesskaber. Vi kan derfor konkludere, at samfunds-suspendering for et udsnit af middelklassen har udgjort en situation, hvor nye fællesskaber er blevet søgt. De foretrukne fællesskaber er særligt nødhjælps- eller sociale organisationer, politiske foreninger eller -bestyrelser, lokale foreninger og hobby-fællesskaber, mens miljøorganisationer, sportsforeninger og forskellige friluft-, motions- og kulturinitiativer også figurerer blandt vores respondenter svar. I figur 4 forneden har vi opgjort hvilke nye fællesskaber vores respondenter har eller har overvejet at engagere sig i:

Hvorfor har vores respondenter søgt disse nye fællesskaber under sundhedskrisen? Har de fundet nogen klima- eller samfundsmæssige gevinster ved at engagere sig i disse fællesskabsformer? Svarene viser, at folk i denne gruppe begrundet deres valg af fællesskaber, foreninger og organisationer ud fra forskellige ræsonnementer. Det er dog ret gennemgående, at såvel klimagavnfulde som samfundsgavnfulde ræsonnementer har spillet ind, når vores respondenter har søgt nye fællesskaber.

For det første svarer flere af vores respondenter, at deres fællesskabs-initiativer skyldes en trang til at bidrage til at løse nogle af de store samfundsudfordringer, herunder særligt klima-, miljø- og fødevarer-udfordringer, gennem lokalt engagement. Et sådant ræsonnement finder vi f.eks. når en respondent forklarer at vedkommende: "Har overvejet meget, hvad der skal være i

mit liv på forskellige planer og har herunder overvejet at engagere mig i et fødevarerfællesskab (...) på grund af min interesse for god mad og min klimabevidsthed". At det kræver forandringer lokalt at løse større samfundsudfordringer, er således en holdning som flere af vores respondenter giver udtryk for.

Desuden har mange oplevet et socialt afsavn under nedlukningen og flere nævner ensomhed som en grund til at engagere sig i praksis-, hobby- eller interessefællesskaber. Erfaringen af ensomhed eller at være isoleret som motivation for at deltage i fællesskaber viser sig i, at flere fremhæver de sociale sider af de fællesskaber, de ønsker at deltage i, men også at flere beskriver, hvordan ensomheden har ledt dem til at vælge fællesskaber til der hjælper ensomme eller socialt udsatte. Krisen synes således for flere at have sat et fokus på solidariske kollektive initiativer rettet mod de udsatte i samfundet, der i forbindelse med nedlukningen har haft sværere adgang til serviceydelser, behandlingstilbud eller anden hjælp.¹²

2.3 Uønskede hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter: Transport, forbrug og arbejdsliv

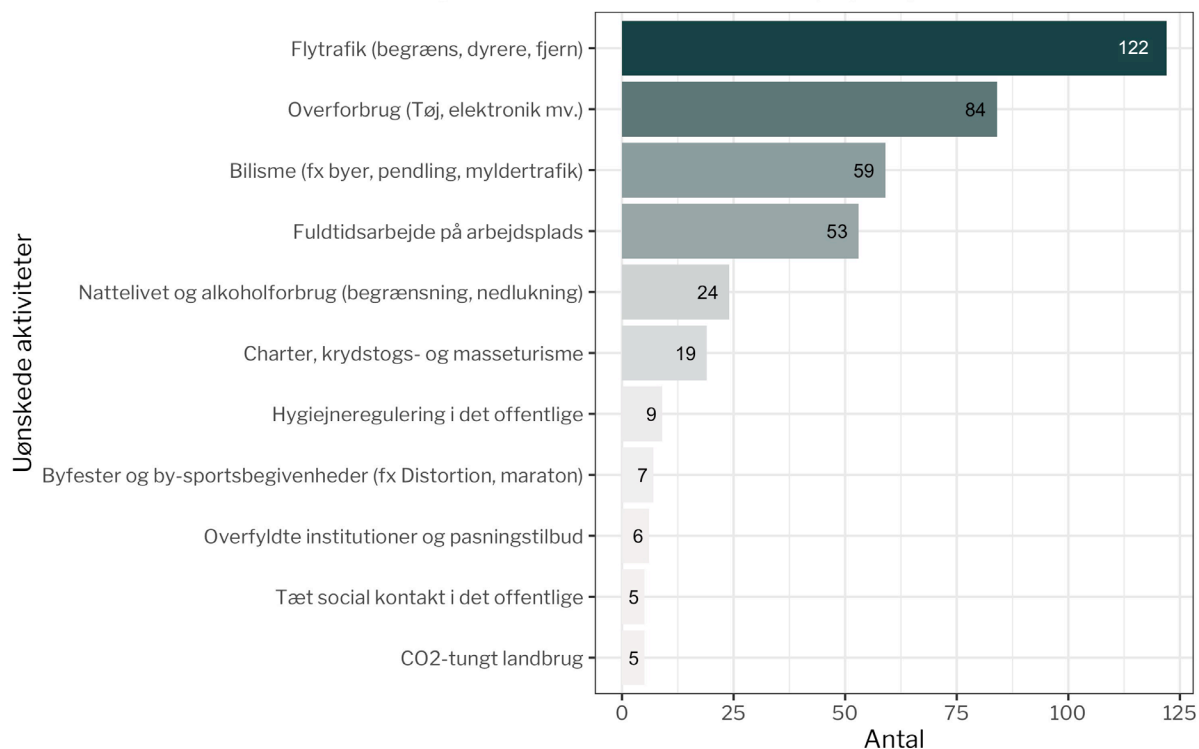
Hvilke hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter var vores respondenter glade for forsvandt eller minimeredes under krisen? Hvilke standsede hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter savnede de under krisen? Og hvorledes ræsonnerede vores respondenter over de samfunds- og klimamæssige implikationer af disse præferencer? Som nævnt i indledningen af rapporten, så har vi i vores undersøgelse forsøgt at besvare disse spørgsmål ved at spørge vores respondenter hvilke hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter, som borgeren gerne så kom tilbage efter krisen, samt hvilke aktiviteter borgeren helst ikke så kom tilbage efter krisen. Vi vil i dette afsnit først fremlægge vores resultater vedrørende de uønskede aktiviteter, imens næste afsnit vil indeholde en redegørelse for de ønskede aktiviteter.

Generelt tegner der sig et billede af, at kun et fåtal af vores respondenter ønsker sig alle aktiviteter tilbage i samme form som før nedlukningen (5%), og at flere eksplicit forstår disse uønskede aktiviteter som problematiske i et samfunds- og grønt omstillings-perspektiv. I figur 5 forneden har vi opsummeret de ti mest nævnte aktiviteter, som vores respondenter har givet udtryk for at de ikke ønsker kommer tilbage.

---

¹² For en grundigere undersøgelse og analyse af disse tendenser henvises til: <https://coronakrisen.github.io/post5.html>

Figur 5: Uønskede aktiviteter (top 10)

Som figuren viser, så fremhæves særligt erhvervs- og ferie-relateret flytrafik blandt de uønskede aktiviteter. Det er helt op imod fire ud af ti af vores respondenter, der enten gerne så flytrafik og -transport helt fjernet, begrænset eller gjort dyrere via afgifter. Som en af vores respondenter formulerer det: “Jeg så helst, at vi ikke genoptog vores overforbrug af flyrejser. Følelsen af endeløs berettigelse til hver eneste flyrejse er en uvane, som er utrolig skadelig for vores klima og miljø”. Hertil nævner et bredt udsnit af vores respondenter bil-forbruget fra før krisen som en aktivitet, de ikke ønsker kommer tilbage. Her bør man huske på, at størstedelen af vores respondenter (75%) er bosat i byområder og derfor antageligt har haft og har bedre adgang til alternative transportformer (cykel, kollektiv trafik) end i landdistrikterne.

Det er som nævnt værd at bemærke, at vores respondenter selv begrundede disse aktivitets-præferencer med udgangspunkt i samfunds- og klima-gavnige ræsonnementer. Begrundelserne for, hvorfor flytrafik ikke bør vende tilbage efter krisen på samme niveau som før, er overvejende forankret i en vægtning af klima over for livskvalitet. I forhold til private flyrejser forklarer mange, at flyrejser er gået fra at være en sjælden ferieluksus til allemandseje, hvilket flere ser som problematisk ud fra et klimaperspektiv. Det samme gælder for charter-, krydstogts- og masseturisme, som et udsnit ligeledes gerne ser, ikke vender tilbage efter krisen.

I forlængelse heraf, så giver flere af vores respondenter desuden udtryk for, at mange forretningsrejser er unødige, hvis møder og aftaler kan afholdes og indgås online. Mange har under krisen oplevet, at det er muligt at afholde møderne og koordinere over fx Zoom og Skype i

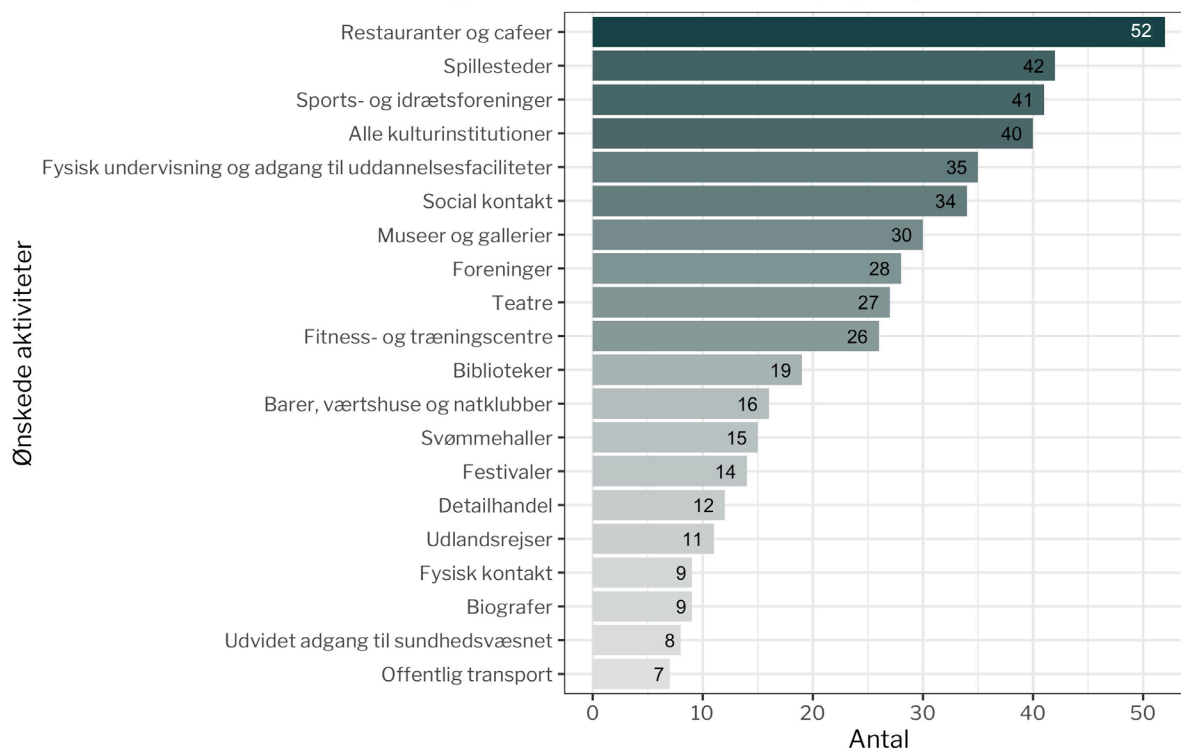
langt højere grad end tidligere, og flere respondenter ser derfor store fordele i helt eller delvist hjemmearbejde både i forhold til klima, forbrug og sundhed. Det er særligt belastning af klimaet i form af drivhusgasemissioner ved fly- og biltransport til og fra arbejde og forretningsmøder, der fremhæves som klimatiske gevinster af vores respondenter. I forlængelse heraf – og i tråd med vores undersøgelse af vaneændringer – finder vi desuden en forbindelse til sundhed. Den lavere grad af forurening i byerne fremhæves her som et gode, ligesom at reduceret stress og højere livskvalitet i hverdagen ses at opstå, når man i højere grad selv kan tilrettelægge sin arbejdsdag (noget, der i særlig grad kan antages at gælde for den social-klasse, vi her undersøger).

Et andet signifikant fund i denne del af vores undersøgelse er, at flere af vores respondenter peger på forskellige former for alment vare-forbrug som uønsket. Godt hver fjerde af vores respondenter angiver således, at en række forbrugs-aktiviteter – herunder af f.eks. modetøj, design eller elektronik – er uønskede inden for de rammer, som de antog før sundhedskrisen. Flere af vores respondenter begrundet sådanne uønskede forbrugsaktiviteter med usunde, samfundsmæssige overforbrugs-tendenser, hvor f.eks. *fast-fashion* og billige, masseproducerede plastik- og modeprodukter inden for især modebranchen ses at udgøre en unødvendig køb-og-smid-væk-mentalitet. Som en respondent udtrykker det: “Behovet for ‘shopping’ finder jeg nu mindre glæde ved nu, og det er nok meget godt. Alle de der ‘to-go’-kaffer er jeg også stoppet med, det virker dumt at stå i kø et sted bare for kaffen”. Vores respondenter uddyber her behovet for et opgør med sådanne mentaliteter samt nødvendigheden af at bevæge os mod en mere cirkulær økonomi og et mere cirkulært produktionssystem. Vores undersøgelse peger altså i retning af flere forskellige, konkrete hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter der angives som uønskede, og at vores respondenter ofte begrundet sådanne forslag eller præferencer med udgangspunkt i klima-relaterede overbevisninger.

2.4 Ønskede aktiviteter: Kultur, sport og foreningsliv

Hvilke aktiviteter ønsker vores respondenter omvendt vender tilbage efter krisen? Og af hvilke årsager? Figuren 6 forneden opsummerer svarene på det første af disse spørgsmål.

Figur 6: Ønskede aktiviteter (top 20)

Som figuren viser, så er fordelingen af ønskede hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter bredere end de uønskede aktiviteter, vi undersøgte ovenfor. En række mønstre træder dog frem. Restaurationsbranchen samt diverse kulturinstitutioner har som bekendt været hårdt ramt under corona-krisen og blandt vores respondenter synes især aktiviteter relateret hertil at have været savnet. Vores respondenter ser især frem til genåbningen af restauranter og cafeer, spillesteder, museer og gallerier, samt biblioteker og sekundært festivaler, biografer, teatre og forlystelsesparker og zoologiske haver. I deres svar kobler respondenterne ikke direkte disse ønsker til den grønne omstilling af samfundet. Men flere af vores respondenter ekspliterer hvad de ser som de samfundsgavnige aspekter af aktiviteterne: "Kultur- og fritidslivet gør os i stand til at være bedre samfundsborgere - også når der er krise. Det styrker sammenhængskraften, som er nødvendig for at overkomme kriser i det hele taget", og "Kulturinstitutionerne bærer en stor del af fællesskabsværdierne, og det er vigtigt med den kulturelle værdi netop efter sådan en krise".

Kulturinstitutioner fremhæves således for deres samfundsbærende funktion, i kraft af at de giver mulighed for at opnå f.eks. viden eller kunstneriske oplevelser. Som institutioner kobles de af vores respondenter desuden til et behov for socialt samvær og erfaring af kollektiv sam-

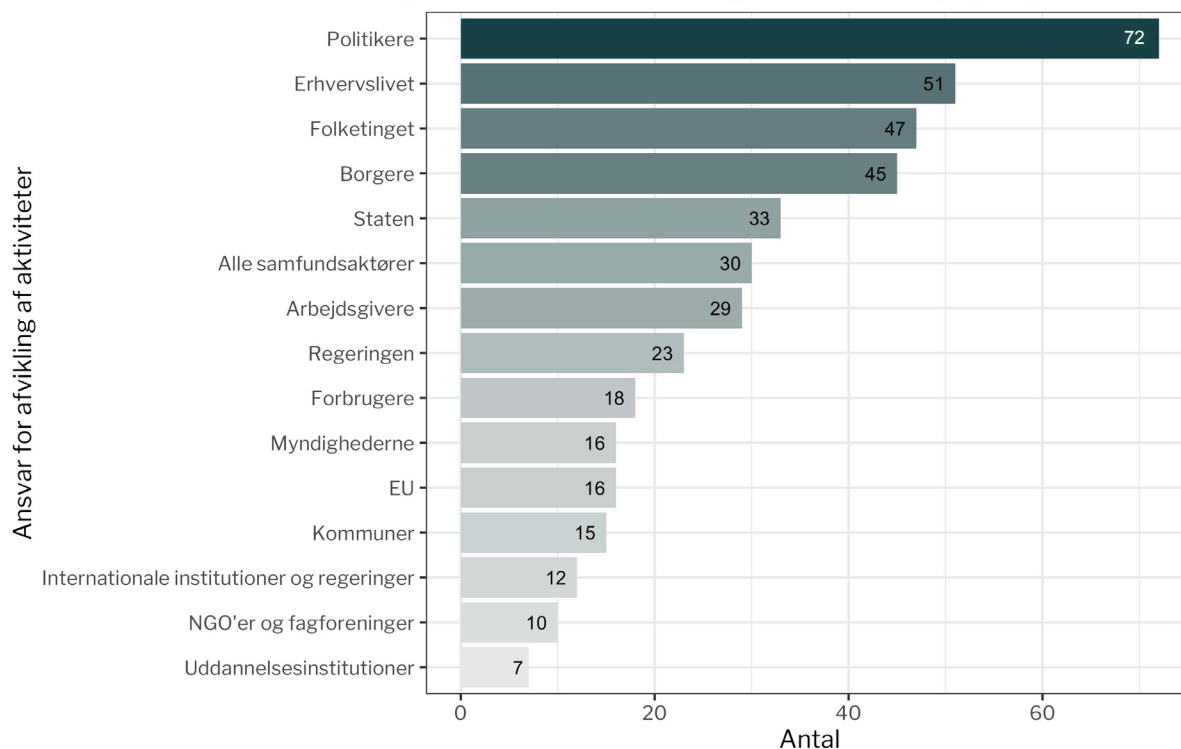
hørighed i befolkning. Det fremhæves også, hvordan kulturaktiviteter kan være fremmende for kreativiteten, for livskvaliteten, for den kritiske tænkning og andre mellemmenneskelige, sociale og personlige egenskaber.

Som figuren viser, så nævner flere af vores respondenter desuden hvorledes de ser frem til genåbningen af diverse sport- og foreningslivs-aktiviteter. Heller ikke når det gælder genåbning af sportsfaciliteter og træningscentre kobler respondenterne direkte disse ting til klima- eller miljøgevinster (eller det modsatte), men mere til fysisk, mental og social sundhed. Mange nævner her folkesundheden samt opretholdelsen af sociale relationer og fællesskaber, idet samfundsgavnige årsager altså igen står centralt. Det samme er tilfældet når vi kigger på det foreningsliv, som for størsteparten har været lukket ned i forbindelse med sundhedskrisen, og som flere respondenter gør opmærksom på at de har savnet, konkret i form af arrangementer, festivaler mv. Ønsket om at få foreningslivet tilbage begrundes her ud fra dets samfundsmæssige værdi, igennem dets bidrag til det lokale nærdemokrati og sammenhængskraften i samfundet. I tråd hermed fremhæver flere desuden hvordan foreningslivet er en måde at møde andre inden for samme interessefelt, hvad end det er hobbyer eller politiske dagsordner.

2.5 De ansvarlige for grøn omstilling i lyset af krisen?

Vi har i de to forrige afsnit undersøgt hvilke produktions- og samfundsaktiviteter vores respondenter ikke ønskede tilbage efter ned- og genoplukningen af samfundet, samt hvilke aktiviteter de savnede og ønskede tilbage. Men hvem står ifølge vores udsnit af borgerne til ansvar for at afvikle de aktiviteter, som de helst så forsvandt fra samfundet eller blev formindsket? Dette spørgsmål forsøgte vi i forlængelse at belyse, ved at spørge vores respondenter ind til, hvem der ifølge dem er ansvarlige for at begrænse disse uønskede aktiviteter. Figuren 7 forneden opsummerer den rapporterede ansvarsfordeling.

Figur 7: Ansvar for afvikling af aktiviteter (top 15)

Vores resultater peger overordnet på, at respondenterne placerer ansvaret hos en bred række af forskellige aktører. Dette gælder især politikere, politiske institutioner og politiske interesseorganisationer (i lidt forskellige konstellationer), men også erhvervslivet, virksomheder, producenter, arbejdsgivere og forbrugerne selv er vigtige for aktivitets-afviklingen, hvis vi følger vores respondents svar.

Dette billede afspejles f.eks. når respondenterne reflekterer over, hvem der skal stå for at ændre den flytrafik, som flere som nævnt ser som en uønsket aktivitet, der bør begrænses eller afvikles. Flere respondenter fremhæver her politiske reguleringer gennem CO₂-afgifter. Men samtidig understreger flere også borgernes eget ansvar om at skære ned på flyrejser, en holdning der f.eks. kommer til udtryk i det følgende citat: "Personlige valg for den enkelte og lovgivning fra politikerne. CO₂ afgifter og flyafgifter så hurtigt som muligt". Virksomheders ansvar for at reducere antallet af flyvninger gennem diverse tiltag fremhæves desuden også, sammen med forslag om at udvide og udvikle toget i Europa: "Gebyr på flytrafik og kampagner om alternative rejseformer og investering i nattoget til Europa". I forbindelse med de vare-forbrugsaktiviteter, som vi ligeledes så var fremtrædende blandt vores respondenter, så foreslår flere folk i samme tråd politiske reguleringer igennem lovbestemte afgifter på produktion af tøj og design, der ikke er produceret bæredygtigt, for at begrænse mængden af klimaskadelige produkter.

Det er i øvrigt værd at bemærke, at "politikkerne" ofte refereres til som en samlet gruppe, der er ansvarlige for at begrænse eller afvikle aktiviteter med negative konsekvenser i et sam-

funds- eller klimaperspektiv. Der henvises altså ikke altid eller primært til, hvilken funktion eller hvilket ansvarsområde, konkrete politikere varetager, men mere til politikere som en samlet stand i samfundet. Til gengæld peges der bredt på politiske institutioner fra kommunalt og regionalt niveau (kommuner, interesseorganisationer, regioner) over nationale aktører (stater, folketinget, regeringen, fagforeninger) til globalt niveau (FN, EU). Vores respondenter giver altså samlet set udtryk for, at afvikling af uønskede aktiviteter kræver skalamæssigt distribueret involvering, deltagelse og engagement, der rangerer fra det "lokale" (arbejdsgivere, kommuner, forbrugere) til det "globale" niveau (stater, EU og internationale institutioner).

Vi vil nu overgå til sidste del af notatet, hvori vi vil præsentere resultaterne af vores organisationsundersøgelse – og herunder kommentere på ligheder og forskelle til borgerundersøgelsen.

3. Organisations-undersøgelsen: Grønne NGO'er og brancheorganisationer under corona-krisen

3.1 NGO'ers og brancheorganisationers aktiviteter og strategier under krisen

Som refereret i notatets indledning, så vil vi i denne sidste del af vores undersøgelse kort forsøge at belyse relevante, grønne organisationers vej igennem sundhedskrisen. Fokus har her været et forsøg på at kortlægge centrale civilsamfunds- og brancheorganisationer involveret i den grønne omstillings aktivitetsmæssige og strategiske forhandlinger, samt deres forslag til denne omstilling i lyset af corona-krisen. Organisationsundersøgelsen er baseret på en rundspørge blandt 156 grønne ngo'er og brancheorganisationer, der er involveret i den grønne omstilling i Danmark, hvoraf vi har modtaget 18 fulde og 10 delvise besvarelser. Både ngo'er og brancheorganisationer er blevet rekrutteret ud fra deres deltagelse i høringsrunder i Folketinget vedrørende klimaloven i 2020 eller deres involvering i klima- og omstillingsdebatten i Danmark. Organisationerne dækker over alt fra én-persons-organisationer og aktivistiske bevægelser til de største brancheforeninger, hvilket afspejler sig i besvarelserne.

Vi vil først redegøre kort for en række af de aktivitets- og strategi-forandringer, som mange organisationer svarer at de har gennemgået i løbet af sundhedskrisen. Her viser sig en række mønstre. Vedrørende aktiviteter, så har flere af vores brancheorganisationer således været optaget af at yde juridisk rådgivning til deres medlemmer, ikke mindst i forhold til hvor deres medlemmer har stået i relation til regeringens hjælpepakker. Ngo'erne forklarer, at de primært har lagt vægt på at sikre, at regeringen igennem nedlukningen fastholder klimamålsætningerne, ikke mindst klimalovens 70%-målsætning.

Dette dagsordens- og andet arbejde har fundet sted i en midlertidigt forandret organisatorisk struktur. Civilsamfunds- og brancheorganisationerne har ligesom andre organisationer været nødt til at operere i en kontekst, hvor kropslig kontakt har været minimeret, og hvor man i høj grad har måttet navigere i en ny verden af online-møder, online-events, online-konferencer eller *webinarer*. Flere af organisations-respondenterne fremhæver disse aktivitetsændringer som noget, der indebærende positive klima-aspekter af nedlukningen – i lighed med det mønster vi fandt blandt (middelklasse-)borgerne.

Vedrørende strategiske forandringer eller udfordringer, så fortæller de grønne ngo'er en tosidet historie. På den ene side har de oplevet, at det under den første del af samfunds-nedlukningen var svært at skabe opmærksomhed omkring klima- og miljøspørgsmål i pressen. Der var altså her først og fremmest en erfaring af, at mediernes og politikernes opmærksom lå et andet sted end på den grønne omstilling. Samtidig melder de på den anden side, at deres ak-

tivitetsniveau generelt set har været højt. Hos de grønne organisationer tegner der sig altså et billede af, at pandemien måske nok fratog klimaet en del af dets opmærksomhed i medierne, men samtidig at den endte med eller i hvert fald gav mulighed for at generere en sådan opmærksomhed blandt borgerne. På trods af sådanne forandringer, så melder de centrale civilsamfundsorganisationer ikke om grundlæggende, fremadrettede strategiske forandringer i lyset af corona-krisen: mens nedlukningen af samfundet har skabt mulighed for at afprøve nye formater og starte mere tidskrævende projekter op, så melder hverken brancheorganisationer eller grønne ngo'er, at de har tænkt sig at ændre strategiske målsætninger for deres engagement i den grønne omstilling.

3.2 Hverdags-, forbrugs- eller produktionsaktiviteter under CoVid-19: Organisationernes forslag?

På linje med den måde vi i vores borger-del af undersøgelsen forsøgte at belyse hvilke nedlukkede hverdags-, forbrugs- eller produktionsaktiviteter, som respondenter ønskede skulle komme tilbage eller afvikles, så forsøgte vi ligeledes at finde svar på hvorvidt de centrale civilsamfunds- og brancheorganisationer, i lyset af sundhedskrisen, ønskede at visse nedlukkede aktiviteter skulle returnere eller ej.

Et interessant mønster synes her at træde frem. Det mest signifikante ved denne del af vores undersøgelse er således den tøven og de forbehold, som organisationerne over en bred kam udviser mod at bruge corona-krisen og nedlukningen af samfundets hverdags-, forbrugs- og produktionsaktiviteter som en anledning til at revurdere, hvilke aktiviteter der burde afvikles og hvilke der burde komme tilbage. Brancheorganisationerne mener overordnet set ikke, ifølge deres svar, at vi som samfund kan bruge nedlukningen som et prisme til at genvurdere eller genstarte samfundet med fokus på den grønne omstilling. De fremhæver i stedet, at der bør arbejdes videre med de eksisterende grønne løsninger, der allerede er foreslået eller er ved at blive implementeret politisk. Sådanne forbehold kommer f.eks. til udtryk i det følgende citat, hvor én organisations-respondent udtaler sig vedrørende de nedlukkede aktiviteter, og fortæller at "Der er ingen, der helt bør forsvinde, om end der kan skrues ned for en del".

I forlængelse heraf, og med udgangspunkt i allerede eksisterende omstillings-debatter og – forslag, så giver både brancheorganisationer og grønne ngo'er udtryk for, at flytrafik og –transport bør reguleres, med henblik på at reducere CO₂-udslip og luftforurening. Hos brancheorganisationerne sættes der også fokus på klimaimplikationer af forbrug, hvilket kan kædes sammen med tvangslukning af storcentre, reduceret aktiviteter i fysiske butikker og faldende gennemsnitligt forbrug på tværs af brancher (dog uden konkrete løsningsforslag til, hvordan dilemmaet mellem forbrug og klimaimplikationer kan håndteres). Det interessante er således

her, at der på den ene side synes at være et overlap mellem organisationernes og (middelklasse-)borgernes forslag til den grønne omstilling; mens der på den anden side synes at være forskel på, hvor tilbageholdende man er over at se sundhedskrisen som et prisme for forandring.

3.3 Ansvar for den grønne omstilling ifølge organisationerne?

Hvem mener de grønne civilsamfunds- og brancheorganisationerne er ansvarlige for den grønne omstilling?

Overordnet set er svarene på, hvor ansvaret skal placeres, meget spredte blandt de deltagende organisationer. Men der tegner sig dog en række mønstre i vores resultater, der passer nogenlunde overens med vores borger-respondenters holdninger til dette spørgsmål. I forhold til at sikre regulering af flytrafik og -transport placeres ansvaret således af flere organisationer hos politikerne, der som samlet gruppe eller stand anses for at være dem, der skal gennemføre de nødvendige reformer.

Hvor brancheorganisationer og fagforeninger primært forholder sig til de aktiviteter, de i egen optik selv kan være med til at ændre (f.eks. afholdelse af online møder og konferencer), forholder de grønne ngo'er sig i højere grad til aktiviteter, der ikke relateres direkte til deres egne praksisser, herunder fx regulering af flytrafik gennem klimalovgivning, nedsættelse af arbejdstimer for at reducere overforbrug mv. De organisationer, der har gennemgået en 'online'-transformation under nedlukningen, fremhæver selv deres eget ansvar for at holde fast i denne kultur. Dette gælder både afholdelse af online møder, men også reduktion i transport til forretningsmøder inden- og udenrigs. På dette punkt synes organisationerne således også i rimelig overensstemmelse med den borgergruppe, vi har undersøgt.

4. Konklusion og diskuterende bemærkninger

I dette notat har vi undersøgt, hvorledes et udsnit af befolkningen svarende til den kulturelle middelklasse så deres hverdagsliv forandret under corona-krisen og reflekterer herom i lyset af den økologiske krise. Overordnet viser vores undersøgelse, at der for mange var åbenlyse klima- og miljømæssige fordele ved flere af de hverdagslige forandringer, krisen bragte med sig, og at disse især har at gøre med forandrede arbejdsvaner samt fly- og biltransport-praksisser. Mange giver udtryk for et ønske om, at disse gevinster ved forandrede forbrugs-, produktions- og samfundsaktiviteter kan fastholdes efter sundhedskrisen, og at dette især handler om at nedbringe flyrejser, transport og overforbrug af tøj, elektronik og andet. Påtænkte eller iværksatte boligændringer kobles omvendt ikke til spørgsmål om grøn omstilling.

Mange respondenter fra denne gruppe fortæller desuden, at de under sundhedskrisen har op søgt nye fællesskaber, herunder til en vis grad i form af miljøorganisationer, samt at de i højere grad end ellers har opsøgt udflugter og oplevelser i naturen. Adspurgt til, hvem der i deres øjne besidder hovedansvaret for at videreføre den grønne omstilling efter sundhedskrisen, henviser respondenterne især til politikere som helhed, til lokale og globale politiske institutioner, men også til erhvervslivet og til borgerne selv. På dette punkt er vores respondenter fra den kulturelle middelklasse i nogenlunde overensstemmelse med det udsnit af grønne ngo'er og brancheorganisationer, hvis svar vi afrapporterede i tredje del af notatet. Disse organisationer oplevede imidlertid, at det særligt under krisen var svært at nå igennem til medierne med klimaproblematikken, selv om de samtidigt oplevede en høj medlems-aktivitet i perioden.

Mest markant fandt vi at organisationerne, modsat (middelklasse-)borgerne, udtrykte forbehold og tøven mod at bruge corona-krisen til at revurdere hvilke aktiviteter, der bør afvikles eller minimeres som led i den grønne omstilling. Alt imens de *samtidig* pegede på en række af de samme aktiviteter, som (middelklasse-)borgerne ikke ønskede tilbage under krisen – især flytrafik og biltransport – som allerede eksisterende omstillings-sektorer, der bør arbejdes videre med. Overordnet synes tendensen således at være, at i hvert fald dette udsnit af befolkningen erfarer og reflekterer over corona-krisen som en central anledning til at *gentænke* en række præmisser i samfundsudviklingen i lyset af de økologiske kriser; mens de grønne ngo'er og brancheorganisationerne synes mindre tilbøjelige til en sådan (selv-)refleksion.

Heraf udleder vi mere diskuterende, at de professionelle organisationer, trods deres umiddelbare forbehold herimod, formentlig med fordel kan benytte og knytte an til corona-erfaringerne i deres videre omstillingsarbejde og -diskussion. Dette bl.a. i forlængelse af den måde, organisationerne selv understreger deres eget ansvar for at holde fast i den grønne online-arbejdskultur, som de under krisen har haft. Men perspektivet rækker i vores øjne videre. Mere grundlæggende peges der her på udfordringerne med at skabe fælles lydhørhed og rammer

for demokratisk debat og læring på tværs af den klimapolitiske elite, som vores organisationer tilhører, og så bredere lag i samfundet, inklusiv og hinsides den kulturelle middelklasse vi her har undersøgt. Hvor organisationerne her allerede befinder sig i et debatrum, der antager bestemte problem- og løsningsforståelser om grøn omstilling, der peger vores undersøgelse på, at (middelklasse-)borgere forholder sig bredere reflekterende til spørgsmålene, herunder i lyset af deres hverdagslige erfaringer. Der er grund til at tænke, at en stærkere erfarings- og hverdagsbaseret omstillingens dilemmaer og muligheder her udgør én af de udfordringer, der må overvindes for at vi som samfund kommer i mål med en rettidig indløsning af klimalo-vens og i bredere forstand Paris-aftalens målsætninger.

Hvordan kan sundhedskrisen styrke den grønne omstilling?

En undersøgelse af den danske kulturelle middelklasse

November 2020

Kontakt evt. Stefan Gaarsmand Jacobsen, stefangj@ruc.dk,
for uddybning vedr. forskningsreferencer.

Udarbejdet i samarbejde med:

KLIMA- OG OMSTILLINGSRÅDET

mail@klimaogomstillingsraadet.dk

klimaogomstillingsraadet.dk

 @KOR_Danmark

